קריאה למתינות دعوة للاتزان

לפני כשבוע החל להתגלגל כדור שלג מפחיד של אלימות בין יהודים לערבים. הכדור הזה הולך ומתנפח וגם מהירותו הולכת וגדלה. אם הכדור לא ייעצר בהקדם התוצאה עלולה להיות הרסנית עבור כולנו. זה ממש מצב חירום. כל מי שיכול לתרום להפסקת האלימות ביישוב שלו או בקהילה שלו, חייב להתגייס ולעשות ככל שביכולתו. אנו חייבים שהמתינות תנצח, ותוביל ותנהל את חיינו המשותפים.

قبلَ أُسبوعٍ بدأت تتَدحرجُ كُرَة ثَلجٍ مُرعِبة منَ العُنفِ بينَ اليهود والعَرب. حتّى كبُرت وازدادَت سُرعتها. كُرة العُنف هذه إذا ما توقَّف في الوقتِ القريبِ ستدمِّرنا جميعًا. هذه حالة طوارئ بالفعلِ! وكُلّ مَن هُو قادر عَلى إيقاف العُنف بمسكنِه وبيئتِه، فعليهِ أن يبذلَ قصارى جهده لتحقيق ذلك، فعلى الاعتدال وضبط النّفس أن يقودا دفَّة حياتنا المُشتركة.

<u>ז'קלין כהנוב[1] – לבנטיניות[2] כפסיפס תרבויות וכמציאות מאפשרת חיים משותפים</u>

"אדם, עם כל פחיתות ערכו, חשוב יותר מעיקרון על כל קדושתו" [זקלין כהנוב, ממזרח שמש, עמ' 28]

ז'קלין כהנוב, ילידת מצרים, בת להורים שמוצאם מעיראק ותוניסיה, ראתה בקשר העתיק והעמוק בין היהודים והערבים מסד חיוני להדברות בין ישראל ושכנותיה, העשוי לסייע בפתרון הסכסוך; לדבריה אם ישראל "לא תפחד מפני הלבנטיניזציה שלה, אפשר שתסלול את הדרך לאיזה שלום לעתיד לבוא... ישראל 'תנצח' אולי דווקא אם תתן דוגמא של לבנטיני מעורב היטב במקומו, שאינו מתכחש לשום צד של מורשתו תוך כדי יצירת ערכים משלו"

בדברים אלה איתגרה ז'קלין כהנוב את המושג 'לבנטיני' שנהפך ברבות השנים לביטוי גנאי: [הגדרה (מעליבה) למושג במילון אבן שושן] לבנטיני הוא כינוי לאדם שהשכלתו שטחית ונימוסיו חיצוניים בלבד, בלא תרבות אמתית ובלא יציבות רוחנית[3]. **היא מצידה שאפה לראות בלבנטיניות מסגרת תרבותית השוללת דיכוטומיות ומשלבת מסורות תרבותיות שונות**. הגדרתה זאת היא בגדר תשובה תיאורטית לבעיות הזהות של שתי העדות הגדולות בישראל: מזרחים ואשכנזים. לשיטתה הלבנטיניות אינה מערערת רק על ההפרדה בין מזרח למערב [מזרחים ואשכנזים, יהודים וערבים], אלא על כל זהות או אידיאולוגיה אחידה ואדוקה. אחד העקרונות החשובים בעמדתה הוא התנערות מעמידה עיקשת על עקרונות. מכתביה עולה קול חד ובהיר, צלול וחד רך ורהוט.... ראייתה את

---

[1] ז'קלין כהנוב 1917 קהיר – 1979 תל אביב. בשלהי המאה ה-19, בעקבות השגשוג הכלכלי שהביא עמו הקולוניאליזם הבריטי למצריים [שגשוג לשכבות הגבוהות בעיקר], הגיעו לקהיר בגלי הגירה אנשים מעיראק, יוון, תורכיה, לבנון, וצפון אפריקה. בין המהגרים היו גם יהודים שהתיישבו ברובם בקהיר ובאלכסנדריה. מציאות זו יצרה במצריים פסיפס תרבותי ססגוני כאשר ברקע נשמעים גדולי הזמרים כמו אום כולתום, פריד אל אטרש ולילה מוראד, זאת לצד מקצבים בעלי השפעות מערביות, כמו רומבה וטנגו. מוסלמים, נוצרים ויהודים גם יחד נהנו מהאווירה הקוסמופוליטית של הלבנט. זה הרקע שמתוכו צמחה ז'קלין כהנוב – סופרת, מסאית, חוקרת ספרות, פמיניסטית ולבנטינית על פי הגדרתה. [ערוך מתוך – ז'קלין כהנוב : הלבנט כמשל, הוצ' מוזיאון ארץ ישראל, תל אביב 2019 עמ' 11-15]

[2] לבנטיני הוא אדם שחי באחת מארצות הלבנט - הארצות השוכנות במזרח הים התיכון. כיום מושג זה נמצא מעט בשימוש ובשיחה בחברה הישראלית, אך משמעותו עדיין רוחשת מתחת לפני השטח ועליו, ויש בהבנתו המחודשת הזדמנות ושער לחיים משותפים בחברה מרובת תרבויות. בתחילה קיבל המושג לבנטיניות משמעות שלילית, בעיקר בעיניים מערביות. הכינוי "לבנטיני" היה כינוי גנאי לאדם חסר תרבות, המוני ורעשני. כהנוב הציעה פרשנות אחרת למושג זה , והעניקה לו משמעות חיובית – עושר תרבותי הנובע בין השאר מהגיוון התרבותי של בני האדם החיים יחד בחברה משותפת. כהנוב לא כללה במושג זה רק את הארצות השוכנות במזרח הים התיכון אלא את כל הארצות השוכנות לחופי הים התיכון.

[3] אברהם אבן שושן, המילון החדש, כרך שני, הוצ' קרית ספר, ירושלים 1988, עמ' 590

המציאות יוצאת מתוך גישה מתונה, מאוזנת ורחוקה מערכים פטריארכליים – ובלשונה **"אדם, עם כל פחיתות ערכו, חשוב יותר מעיקרון, עם כל קדושתו."**...

... ההיסטוריון דוד אוחנה, שערך את קובץ המסות השני של ז'קלין כהנוב, "בין שני עולמות – מסות ופרקי התבוננות" רואה ברעיון הלבנטיני – או בלשונו, **"האידיאה של נאורות ים תיכונית"** המיוצגת בדמויותיהם של כמה סופרים וביניהם ז'קלין כהנוב – כקריאת תיגר על כל סוג של אלימות, לאומנות, דיקטטורה, עוול חברתי ורדיקליזים אידיאולוגי ; מחאה על גזענות, שנבעה מתפיסתם הסובלנית את 'האחר' וקבלתם את הזר והשונה; תפיסת עולם רב תרבותית שהקדימה את השיח הפוסט מודרני; **וחיוב הדיאלוג כדרך פשרה אנושית.**

[שרה טוראל (אוצרת תערוכה על ז'קלין כהנוב) ז'קלין כהנוב : הלבנט כמשל, הוצ' מוזיאון ארץ ישראל, תל אביב 2019 עמ' 18-20]

جاكلين كاهانوف[4] – المشرقيّة[5] كأساسٍ للثّقافات وكواقع يُمكّن حياةً مُشتركة

"الإنسان، بكلّ عدم قيمته، أكثر أهمّيّة من المبدأ، بكلّ قداسته" [جاكلين كاهانوف، من الشّرق شمسٌ، ص 28]

جاكلين كاهانوف، المولودة في مصر، لوَالديْن من أصل عِراقيّ وتونسيّ، رأت بالعلاقة القديمة والمتعمّقة بين اليهود والعَرب أساسًا للحوار بين إسرائيل والدّول المجاورة، الّتي من شأنها أن تُسهم في حَلّ الصّراع القائم، وتضيف أنّ إسرائيل "ستشقّ طريقًا للسّلام في المستقبل إذا لم تخف مِن مشرقيّتها، ربّما 'ستفوز' إسرائيل إذا حقّقت مثالًا جيّدًا للمشرقيّ المنخرط في المجتمع، دون أن ينكرَ أيّ طرفٍ من أصله الذي ورثه، من خلال بناءِ قيمٍ شخصيّة تمثّلُهُ".

طرَحت جاكلين كاهانوف من خلال أقوالها المصطلح "مشرقيّ"، والّذي اعتُبر لسنوات طويلة تعبيرًا مُهينًا [وفق قاموس ابن شوشان]، فالمشرقيّ شخص ثقافته سطحيّة وأخلاقه خارجيّة فحسب، بدون تحضّر حقيقيّ ولا اتّزان روحانيّ[6]. من

طرفها كانت ترى بالمشرقيّة إطارًا ثقافيًّا يحدّ من الانقسامات ويجمع بين الثّقافات المُختلفة. ويُعتبر هذا التّعريف إجابةً نظريّة لإشكاليّات الهُويّة للطّائفتيْن الكُبرى في إسرائيل: الشّرقيّة والأشكنازيّة.

لا تقف المشرقيّة أمام الفصل بين الشّرق والغرب فقط [الشّرقيّون والأشكنازيّون، اليهود والعرب]، إنّما أمام كُلّ هُويّة أو أيديولوجيّة موحّدة. أحد المبادئ المهمّة في موقفها هو نبذ التّصلّب الفكريّ. يعلو من كتاباتها صوت حادّ ومُشرِق، واضح

[4] جاكلين كاهانوف 1917 القاهرة-1979 تل أبيب، في أواخر القرن التّاسع عشر وعقب الازدهار الاقتصاديّ الّذي جلبه معه الاستعمار البريطانيّ إلى مصر [الازدهار الاقتصاديّ للطّبقات العليا]، انتقلت للعيش في القاهرة مع موجات الهجرة من العراق، اليونان، تركيا، لبنان وشمال أفريقيا. ومن ضمن القادمين كانت مجموعة من اليهود الّتي سكنت معظمها في القاهرة والاسكندريّة. شكّل هذا الواقع لوحةً ثقافيّة ملوّنة في مصر، في خلفيّتها كبار المُغنّيين أمثال أمّ كلثوم، فريد الأطرش وليلى أحمد، إلى جانب الإيقاع ذي التّأثير الغربيّ من الرومبا والتّانغو. فحظي كُلّ من المسلمين، المسيحيّين واليهود معًا ببيئةٍ كوسموبوليتية للشّرق. ترى بالبشر مجتمعًا واحدًا. ومن هذا الأساس انطلقت جاكلين كاهانوف- ككاتبة، كاتبة مقالات، باحثة أدبيّة، نسويّة ومشرقيّة وفق تعريفها لنفسها. [جاكلين كاهانوف: المشرقيّ كمثال، إصدار متحف دولة إسرائيل، تل أبيب 2019 ص 15-11]

[5] المشرقيّ هو الّذي سكن البلاد الواقعة شرقيْ البحر الأبيض المتوسط. لا يُستخدم هذا التّعبير كثيرًا في الخطاب الإسرائيليّ، لكنّه ما زال موجودًا على السّطح. في مفهومه الحديث فرصةً للحياة المشتركة في مجتمع متعدّد الثّقافات. في البداية كان للتّعبير دلالة سلبيّة بتوجّهٍ غربيّ. فاللّقب "مشرقيّ" اعتبر لقبًا مُهينًا لشخصٍ ذي ثقافة سطحيّة بدون تحضّر حقيقيّ ولا اتّزان روحانيّ. أمّا جاكلين كاهانوف منحته دلالةً إيجابيّة- فعرّفته على أنّه إثراء متبادل ومتنوّع بين أفراد المجتمع الواحد. إضافةً إلى أنّها لم تخصّ كاهانوف بالذّكر البلاد الواقعة شرقيْ البحر المتوسّط إنّما جميع الدّول الواقعة بمحاذاة البحر الأبيض المتوسّط.

[6] ابراهام ابن شوشان، القاموس الجديد، المجلّد الثّاني، إصدار كريات سيفر، القدس 1988، ص 590.

وبليغ.. رؤيتها للواقع نابعة من توجّه متزن، متوازن وبعيد عن القيم البطريركيّة- بقولها "**الإنسان، بكلّ عدم قيمته، أكثر أهمية من المبدأ، بكلّ قداسته**"..

... المؤرّخ ديفيد أوهانا، الّذي حرّر مجموعة المقالات الثّانية لجاكلين كهنوف، "بين عالميْن" يرى بفكرة المشرقيّة أو كما يسمّيها "**فكرة التّنوير بين المتوسط**" الّتي تمثّلت في العديد من الكُتّاب ومن بينهم جاكلين كاهانوف - كتحدٍ لكلّ أشكال العنف، القوميّة، الدّيكتاتوريّة، الظّلم الاجتماعيّ والرّاديكاليّة الأيديولوجيّة، تصدّيًا للعنصريّة النّابعة من مفهومهم التّسامحيّ تجاه الآخر، وتقبّل الغير والمختلف، وهو مفهوم عالميّ متعدّد الثّقافات الّذي سبق خطاب ما بعد الحداثة، **واعتبار الحوار وسيلة للتّسويّة البشريّة**

[سارة تورال (أمينة معرض جاكلين كاهانوف) جاكلين كاهانوف: المشرقيّ كمثال، إصدار متحف دولة إسرائيل، تل أبيب 2019 ص 18-20]

שאלות לדיון ומחשבה

1. מהי תפיסת עולם לבנטינית לפי ז'קלין כהנוב?
2. כיצד לשיטתה תפיסה זו של לבנטיניות יכולה לסייע לחיים משותפים במציאות חיים רב תרבותית?
3. ז'קלין כהנוב מחייבת **את הדיאלוג כדרך פשרה אנושית**, מה נדרש מאיתנו, יהודים וערבים, בתוכנו ובינינו כדי להצליח להיות בדיאלוג עם תרבות אחרת? עם לאום אחר? עם מסורת דתית אחרת?

   מהם האתגרים והחששות בדיאלוג זה ומהם הסיכויים וההזדמנויות בו?
4. כיצד להבנתכם משוחחת תפיסת הלבנטיניות של ז'קלין כהנוב עם רעיון המתינות?

أسئلة للنّقاش والتّفكير

1. ما هو مفهوم المشرقيّة لدى جاكلين كاهانوف؟
2. كيف تسهم المشرقيّة ببناء حياة مشتركة في واقع متعدّد الثّقافات؟
3. تعتبر جاكلين **كاهانوف الحِوار وسيلة للتّسويّة البشريّة**، ما هو المرجوّ منّا كيهودٍ وعرب، حتّى نُنجِح هذا الحوار معَ ثقافةٍ أخرى؟ معَ موطنٍ أخرى؟ معَ ثقافة دينيّة أُخرى؟

   ما هي التّحدّيات والمخاوف في حوارٍ كهذا، وما هي الفرص والإمكانيّات الّتي يقدّمها؟
4. كيف يحاكي مفهوم المشرقيّة لدى جاكلين كاهانوف فكرة الاتّزان؟

פיתוח – צוות מן הבארות

إعداد- طاقم من الآبار معهد هارتمان